

I stort sett samma funktioner – men stora olikheter i apparaternas utformning. När tillverkarna vägrar att standardisera produkterna, behöver i stället bruksanvisningarna återspegla att användningarna är desamma oavsett apparatens märke.

Steg på vägen till den goda bruksanvisningen

Skriv begripliga anvisningar som utgår från användarens situation.

AV MATS LINDER
mats.linder@gmail.com

Mats Linder har många års erfarenhet av författande, redigering och översättning av inte minst bruksanvisningar.

En god bruksanvisning – användarhandledning, manual eller vad det nu kallas – kräver en hel del eftertanke och skrivs inte som andra dokument. Det är något man kanske anar när man har last alltför många dåliga alster i den vägen – och vem har inte det?

Det klagas ofta på dåliga bruksanvisningar, och vanligt är att man skyller på dåliga översättare. Så är också många gånger fallet, men det stora problemet är vanligen att originaltexten är illa lämpad för sitt syfte. Jag ska försöka ge några allmänna regler och tips för vad man bör göra och vad man bör undvika om man vill bli förstådd som handledare via text. Det gäller förstås inte bara bruksanvisningar utan vilka anvisningar som helst – även (i tillämpliga delar) vid muntlig presentation.

Bland det viktigaste är att man försöker sätta sig in i läsarens/användarens situation. Alldeles för många skribenter är alltför fast rotade i själva produkten, vilket får till följd att de beskriver den i stället för användningen. Eller annorlunda uttryckt: de använder perspektivet »om du gör X så händer Y« i stället för »om du vill åstadkomma Y, gör då X«. Det får också till följd att funktioner som på ett eller annat sätt ligger nära varandra i produkten (t ex valmöjligheter i en dialogruta i ett datorprogram) gärna beskrivs tillsammans oavsett om det är på det sättet som användaren utnyttjar dem eller inte.

Det här med perspektivet avspeglas ändå ner på detaljnivå. En väldigt vanligt formuleringsmönster ser ut så här: *Klicka på »Fler alternativ« for att visa ytterligare formateringsalternativ i dialogrutan.*

Det är visserligen en tydlig anvisning, men det är knappast pedagogiskt att först beskriva åtgärden och därefter dess syfte. Ange i stället

syftet först och åtgärden sedan: *Visa fler formateringsalternativ genom att klicka på »Fler alternativ« eller Du får fram fler formateringsalternativ genom att klicka på »Fler alternativ«.*

Annat att tänka på:

- Flera åtgärder hör inte kombineras under samma åtgärds punkt, inte ens om en av dem består i att inte göra någonting.
- När en åtgärd leder till ett visst resultat som dock inte kan sägas utgöra åtgärdens syfte, bör detta anges genom att resultatet beskrivs för sig. Exempel: En vanlig satskonstruktion är följande. *Klicka på OK for att komma till baka till dialogrutan Sök/Ersätt.* Men här är ju inte syftet att komma till den nämnda dialogrutan utan att avsluta en eller flera åtgärder; resten är en beskrivning av vad som då händer. Bättre vore: *Klicka slutligen på OK. Du kommer då tillbaka till dialogrutan Sök/Ersätt.*
- När en mening inleds med en precisering av villkor rörande plats, tillfälle eller dylikt underlättas hade förståelse och översättning om man använder konstruktion med kolon. Exempel: *»Under Sök efter formatinställningar: öppna dialogrutan Ändra formatinställningar genom att klicka på Format.«* Då undviker man bland annat att som översättare behöva grunna över om man ska använda imperativ (»Om X, se till att«) eller presens (»Om X ser du till att«), och man uppnår konsekvens.

Mycket viktig är förstås terminologin. Det gäller inte bara att använda rätt termer, man måste också strikt hålla sig till en och samma term för ett och samma begrepp. Genomgående. Och lika enformig bör man vara i de ofta förekommande steg-för-steg-anvisningarna. Den som

ogärna är enahanda i sina skrivelser ska nog inte ägna sig åt det här gebitet. Avancerad stilistik och ett levande, rikt och varierat språk har inte sin plats här; en rik läsoplevelse är sällan vad man söker när man läser en bruksanvisning. Idealet är i stället en kort, koncis och exakt formuleringskonst som helst inte lämnar någonting åt fantasin. I det ligger också att man använder en och samma textkonstruktion för samma arbetsmoment – man hör inte lämna minsta tolkningsmarginal åt läsarens fantasi, och den läsare som tycker sig minnas att ett liknande moment tidigare har beskrivits på en annat sätt kommer kanske om inte annat att behöva ägna en stund åt att fundera. Det är hade irriterande och tidskrävande.

Numera blir ju också många bruksanvisningar – även de som författas på svenska – översatta, kanske till många olika språk. Det gör det ännu viktigare inte bara med korrekt och konsekvent terminologi utan också med de enahanda formuleringar som jag nyss nämnde, liksom att texten måste vara lättbegriplig, utan oklarheter. Här kan datorn vara till stor hjälp: numera finns inte bara termbankar som anger korrekt terminologi (stora företag lägger ofta ner stora ansträngningar på detta) utan till och med programvaror som hjälper handboks författaren att vara konsekvent i sina formuleringar. En sådan investering kan spara enorma belopp i översättningsledet, för att inte tala om hur bra det är för användarna.

Ett särskilt kapitel är den grafiska formgivningen. Även om det inte är författaren som står för denna, bör hon se till att den utformas så att den dels vägleder läsaren till de olika textdelarnas typer, dels underlättar överblicken över sidorna, och dels gör det lättare för läsaren att hitta i texten (och hitta tillbaka till sidor som hon har läst och tack vare layouten har en viss minnesbild av).

Samtidigt måste man akta sig så att man inte överlastar synintrycket med typografiska signaler. När det gäller översättningar är det förstas alltid enklast att hålla sig till originalets grafiska formgivning, men den kan ibland behöva förbättras.

Några bra huvudregler:

- Alla termer som hämtas från användargränssnittet – oavsett om det handlar om termer på en bildskärm (eller display) eller namn på reglagen på en maskin – bör utmärkas typografiskt (t ex med avvikande, gärna fetstilt typsnitt), dels för att markera att det rör sig om sådana termer, dels för att det många gånger annars kan vara svårt att se var gränssnittsuttrycket tar slut och den vanliga texten tar vid.
- En självklar regel som dock inte alltid efterlevs är att vara noggrann med att termerna i texten verkligen är desamma som dem på skärmen eller maskinen. Det gäller särskilt översättningar, där misstag av den här typen är alldeles för vanliga.

- En kanske petitessaktig regel – men ändå viktig från tydlighetssynpunkt – är att text som ingår i en procedurbeskrivning (av typen Steg 1 ... Steg 2 ...) men som inte direkt beskriver en åtgärd bör särskiljas från åtgärdsbeskrivningarna. Ett enkelt sätt är att, som figuren till höger visar, dra in texten lika mycket som själva procedurbeskrivningen.

En del andra grafiska »finesser« som underlättar läsningen och förståelsen beskrev jag för några år sedan i artikeln »Konsten att skapa ingångar till en text«, PK nr 1/06. (Du spar väl gamla nummer?)

De flesta bruksanvisningar används på två sätt, vilket ofta ställer till problem för författaren. När det gäller relativt enkla apparater – en motorgräsklippare, en matberedare – saknar det betydelse att användaren först läser bruksanvisningen för att lära sig använda apparaten och sedan någon enstaka gång går tillbaka till den för att se hur det nu var man gjorde med just *den* funktionen.

Det vill säga: en kort bruksanvisning för en lättlärd apparat kan fungera utmärkt både som introduktionskurs och referensmaterial. Anorlunda är det med exempelvis en handbok på kanske 400 sidor till ett medelavancerat datorprogram, eller en 250 sidors handbok till en bil. Den normala användaren vill först och främst lära sig det man behöver kunna för den »normala« användningen, alltså minus alla finesser som man kanske bara i undantagsfall – eller kanske aldrig – bryr sig om. Men hon behöver också lätt (och snabbt) inte bara kunna hitta texten som gäller det där undantagsfallet utan också snabbt kunna förstå den.

Det är sällan enkelt att åstadkomma en sådan tulipanaros. Idealet vore förstås en kortare introduktionshandbok och en mer omfattande referenshandbok (i stil med den som teknikern som reparerar apparaten brukar ha tillgång till), men det är sällan som tillverkaren vill kosta på sig det. Ett alternativ är att kombinera båda i samma bok; det förutsätter att introduktionsdelen är förhållandevis kort. Ett annat, som jag själv har prövat ett par gånger, är att försöka särskilja baskurs och överkurs genom olika typsnitt.

Slutligen: varje handbok som är på mer än tioalet sidor kräver inte bara en innehållsförteckning utan också ett register. Väldigt många, även de som borde veta bättre, tror att det är en enkel sak att göra ett bra register. Det är det inte. Läs den ovan nämnda artikeln »Konsten att skapa ingångar till en text«; där kan man inte bara se att det kan vara rätt knepigt utan också få råd om hur man gör. Kom ihåg: en handledning som även ska fungera som referens är värdelös utan ett bra register.

Men framför allt: kom ihåg användarens synvinkel! □

SÅ HÄR

8. Fatta tag i fästplattans grepp och dra ut dammpåsen.
När påsen dras ut stängs dammförlutningen automatiskt så att det inte kan komma ut damm ut påsen.
9. Sätt in den nya dammpåsen i hållaren så långt det går.

INTE SÅ HÄR

8. Fatta tag i fästplattans grepp och dra ut dammpåsen.
När påsen dras ut stängs dammförlutningen automatiskt så att det inte kan komma ut damm ur påsen
9. Sätt in den nya dammpåsen i hållaren så långt det går.

Läs också

Artikeln *Konsten att skapa ingångar till en text* av Mats Linder i *Populär Kommunikation* nr 1/06 sid 16-18.